

Byrokracie jako základ organizace

Dagmar Svobodová

Fenomén byrokracie

Pojem byrokracie poprvé použil francouzský fyziokrat **Vincent de Gournay** v roce 1745.

Byrokracie = z řeckého *kratos* – síla, vláda a z francouzského **bureau** – úřad.

Termínu byrokracie přiřazujeme různé významy

politologie – chápe byrokracii jako systém vlády

sociologie (Weber) – vysvětluje byrokracii jako snahu o realizaci kolektivních aktivit pomocí systému neosobních pravidel

veřejnost, laici – vnímají byrokracii jako sbor úředníků, soubor praktik, které občanům znepríjemňují život

Byrokratismus – nešvar dnešních dnů

Byrokracie je jev spíše rozporuplný než zcela záporný.

Na jedné straně nutí úředníky pracovat, vykonávat správu a staví jim do cesty mantinely, aby tak nečinili zjiště a delegovanou moc nezneužívali. Na druhé straně zbavuje lidi iniciativy, kreativity a mladým bere iluze.

Předpoklady vzniku byrokracie

rozvoj peněžního hospodářství (určuje formu odměňování úředníků)

existence daňového systému (platy úředníků)

kvantitativní nárůst správních úloh

Znaky moderní byrokracie podle Maxe Webera

1. vyřizování záležitostí na základě pravidel abstraktního charakteru
2. pevně stanovené kompetence byrokratického aparátu
3. princip úřední hierarchie
4. odborné vyškolení pracovníků
5. písemná forma úředního jednání
6. materiální správní prostředky nejsou ve vlastnictví úředníků

Důsledky byrokratické správy

sociální – rozvoj byrokraticky řízených organizací je spjat s relativní demokratizací společnosti, byrokratická organizace má zaručit rovnost práv ovládaných

ekonomické – rozvoj moderní byrokracie probíhal paralelně s pronikáním kapitalismu

Typologie byrokracie

V 60. letech 20. století probíhají první pokusy o ustavení typologií zachycujících specifické rysy a zvláštnosti formálních organizací a byrokracie na úrovni formálních organizací – typologie **A. Etzioniho**

Vedení organizace má k dispozici trojí typ moci: **donucovací, odměňovací a normativní**

Reakce podřízených na použitý typ moci jsou **alienativní, kalkulující a morální**

TYP ÚČASTI			
TYP MOCI	odcizující	kalkulující	morální
donucující	1	2	3
odměňující	4	5	6
normativní	7	8	9

Typy č. 1, 5 a 9 zahrnují podle Etzioniho většinu formálních organizací

Charakteristika organizací podle Etzioniho

Koercivní organizace – k dosahování hlavního cíle je užíváno síly, včetně fyzického násilí (vězení, koncentrační tábory)

Utilitaristické organizace – odměnou za sledování cílů slouží peníze a kvalitní pracovní podmínky (výrobní organizace, státní správa)

Normativní organizace – moc nad členy organizace je dána tlaky sociální kontroly (církev, univerzity)

TYOLOGIE BYROKRACIE

PODLE TYPŮ BYROKRATICKÝCH ÚŘEDNÍKŮ

strážní byrokracie – ztělesňování hodnot, norem společnosti a reprezentace

kastovní byrokracie – slouží partikulárním zájmům, idea veřejného poslání je oslabena

byrokracie patronáže – projev nízké disciplinovanosti a lhostejnosti vůči obecným zájmům,

byrokracie výkonu – slouží obecným zájmům, vyžaduje osobní kvalifikaci, je slučitelná s chodem moderní společnosti

TYPOLOGIE PODLE ROLOVÝCH TYPŮ BYROKRATA

funkcionalista – úředník, orientovaný více na profesní skupinu než na organizaci

specialista – orientuje se jak na svou kariéru, tak na kariéru v rámci organizace

servisní byrokrat – orientuje se na hierarchickou strukturu a zároveň chce být užitečný klientele

byrokrat z povolání – zaměřuje se pouze o vlastní kariéru

TYPOLOGIE BYROKRACIE PODLE GOULDNERA

slabá byrokracie – pravidla uložená vnější instancí jsou buď dodržována nebo ignorována

reprezentativní byrokracie – autorita byrokrata je založena na skutečném vědění a odbornosti, pravidla slouží k dosahování cílů v souladu se zájmy klientů

trestající byrokracie – cílem je poslušnost bez ohledu na zájmy klientů

MICHEL CROZIER

Označení “byrokratický fenomén” – maladaptace, které jsou nutným doprovodným jevem fungování formálních organizací

Základním problémem je, že každá kooperace činností většího počtu lidí vyžaduje nezbytnou míru konformity ze strany zúčastněných

Crozier analyzuje dva rysy formálních organizací, kterými jsou **neosobnost pravidel a centralizace rozhodování**

Bludný kruh byrokracie: formální organizace mají tendenci upravovat a reglementovat různé aspekty svého fungování pomocí neosobních pravidel, typická formální organizace se vyznačuje centralizací rozhodování

Rituální chování je promyšlená taktika aktérů, kteří neváhají využít prostředí byrokratické organizace k dosažení svých osobních cílů

Crozier ukazuje, že úředníci nejsou oběťmi, ale spíše hráči, rozšiřuje tak model bludného kruhu

Crozierovo pojetí byrokratické osobnosti – namísto pasivního zaměstnance nastupuje agresivní aktér

Byrokratická organizace – představuje kombinaci relativní nezávislosti a bezpečí

Byrokracie a demokracie

Byrokracie = překážka demokratického rozhodování i v samotných demokraciích

formální organizace jsou založeny na principu minimalizace počtu nutných rozhodnutí

vůdčím typem **demokracie** je právo na nesouhlas, možnost vyslovit odlišný názor

Podle **Blaua** jsou největším nebezpečím demokracie organizace, které mají o cílech nejen rozhodovat, ale také je dosahovat

V moderní společnosti však uznává, že nelze dosahovat demokraticky zvolených cílů bez pomoci byrokracie

Byrokratická forma organizace ohrožuje demokracii a zároveň přispívá k realizaci jejích cílů → je zapotřebí hledat účinnější formy demokratických kontrol demokraticky řízených organizací

EISENSTADT – proces byrokratizace a debyrokratizace

Eisenstadtovo pojetí je postaveno na předpokladu rovnováhy mezi profesní autonomií úředníků a možnostmi kontroly ze strany společnosti

Byrokratizace vede k rostoucí regimentaci oblastí sociálního života, kdy dochází k záměně služby společnosti za službu zájmům organizace

Debyrokratizace je ztráta autonomie byrokratických organizací, její funkce jsou přebírány jinými skupinami či institucemi

